

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
СЛУЧАЈ
КОСОВО И МЕТОХИЈА

ЛИЧНОСТ

у савременом свету

ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ

СЛУЧАЈ

КОСОВО И МЕТОХИЈА

Тематски зборник научних радова од међународног значаја

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
– ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА

ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ – ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА

(Тематски зборник научних радова од међународног значаја)

Издавач

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност, Београд
КФУ В. И. Вернадски, Симферопол, Руска Федерација

За издавача

Др Марија Јефтимљевић Михајловић

Главни и одговорни уредник издавачке делатности

Др Марија Јефтимљевић Михајловић

Заменик главни и одговорни уредника издавачке делатности

Проф. др Драган Симеуновић, академик

Уредили и приредили

Др Ивана Раловић, научни сарадник
Др Соња Шљивић, научни сарадник

Научни савети публикације

Др Марија Јефтимљевић Михајловић, виши научни сарадник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Проф. др Драган Симеуновић, редовни професор,
Академија за националну безбедност, Београд
Др Јасмина Ахметагић, научни саветник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Весна Зарковић, научни саветник,
Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Др Предраг Терзић, виши научни сарадник,
Институт за политичке студије, Београд
Проф. др Јурченко Сергеј Васиљевич, КФУ В. И. Вернадски,
Симферопол, Руска Федерација
Проф. др Татјана Александровна Сењушкина, КФУ В. И. Вернадски,
Симферопол, Руска Федерација

Лектура и коректура

Муниба Дрековић, др Тамара Љујић, Зорана Тупић,
Урош Ђурковић, Јована Јовановић и Маша Петровић

Превод на енглески језик

Ана Микша

Компјутерска обрада

Миодраг Панић

Дизајн корице

Сенка Влаховић

Штампа

Graficolor DOO, Краљево

Фотографија на корици

Јован Стојан, Црква Светог Илије у Подујеву, Косово и Метохија, Србија

Тираж 150

ISBN 978-86-82736-15-8

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић
Академија за националну безбедност, Београд
КФУ В. И. Вернадски, Симферопол, Руска Федерација

Тематски зборник научних радова
од међународног значаја

**ЛИЧНОСТ У САВРЕМЕНОМ СВЕТУ
– ИДЕНТИТЕТ, ХЕТЕРОНОМИЈА И НАСИЉЕ
– СЛУЧАЈ КОСОВО И МЕТОХИЈА**

Лепосавић, 2025.

Рецензенти

Проф. др Милош Ковачевић, редовни професор, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Проф. др Жолт Лазар, редовни професор, Универзитет у Новом Саду, Филозофски факултет

Проф. др Милан Милошевић, редовни професор, Факултет за пословне студије и право, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд

Проф. др Александар Иванов, редовни професор, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Факултет за безбедност, Битољ

Проф. др Владимир Вековић, редовни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет

Проф. др Полона Шпрајц, редовни професор, Факултет Организационих наука, Универзитет у Марибору, Крањ

Проф. др Драгана Радовановић, редовни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

Prof. dr Višeslav Simić, redovni profesor, Instituto Tecnológico y de Estudios Superiores de Monterrey (ITESM), Mexico

Проф. др Махмут Челик, редовни професор, Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Македонија

Проф. др Милош Шолаја, редовни професор, Универзитет у Бања Луци, Факултет политичких наука, Бања Лука

Проф. др Милијанка Ратковић, редовни професор, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Факултет за спорт, Београд

Проф. др Милојица Шутовић, редовни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

Проф. др Бошко Сувајџић, редовни професор, Универзитет у Београду, Филолошки факултет

Проф. др Александра Костић Тмушић, редовни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

Др Весна Зарковић, научни саветник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

David Tennant, Ph. D. Associate Professor of Writing and Literature, Community College of Rhode Island

Проф. др Татјана Ђитић, ванредни професор, Факултет друштвених наука, Београд

Проф. др Јелена Лутовац, ванредни професор, Факултет за пословне студије, Универзитет Мегатренд, Београд

Проф. др Зоран Недељковић, ванредни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

Проф. др Саша Атанасов, ванредни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Правни факултет

Проф. др Милош Марсенић, ванредни професор, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

Проф. др Јован Шарац, ванредни професор, Факултет за пословне студије и право, Универзитет „Унион – Никола Тесла“, Београд

Проф. др Андрија Блануша, ванредни професор, Факултет друштвених наука, Београд

Проф. др Мирјана Бојанић Ђирковић, ванредни професор, Филозофски факултет у Нишу, Ниш

Др Мирјана Бечејски, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

Др Предраг Терзић, виши научни сарадник, Институт за политичке студије, Београд

Др Далибор Велојић, виши научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

Др Радослав Балтезаревић, виши научни сарадник, Институт за међународну политику и привреду, Београд

Vincenzo Auriemma, Ph. D, postdoctoral researcher, University of Salerno, Italy

Др Бојан Шево, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

Др Јасмина Кнежевић, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

Доц. др Маријана Зимоњић, доцент, Факултет за цивилно ваздухопловство, Универзитет Мегатренд, Београд

Др Борис Бурсаћ, научни сарадник, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Лепосавић

Доц. др Марко Томић, доцент, Универзитет Привредна академија Брчко дистрикта, БиХ

Др Јасмина Арсенијевић, научни сарадник, Висока струковна школа за образовање васпитача Кикинда

Доц. др Александар М. Савић, доцент, Универзитет у Београду, Филозофски факултет

Доц. др Драгана Бедов, доцент, Универзитет Едуконс, Учитељски факултет, Сремска Каменица

Dr. Batya Brutin, Head of the Holocaust Department at the Rupin College, Israel

Др Сибин Братина, асистент, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици, Филозофски факултет

Др Стефан Јеротић, научни сарадник, Клиника за психијатрију, Универзитетски клинички центар Србије

Сав садржај овог зборника је објављен под лиценцом СС-БУ.

Објављивање овог зборника суфинансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

САДРЖАЈ

УВОДНА РЕЧ	15–18
------------------	-------

ПЛЕНАРНА ИЗЛАГАЊА

Драган М. Симеуновић, <i>Косовски мит као гео и чувар српској духовној идентитету</i>	21
Гидеон М. Грајф, Никола А. Марковић, <i>Анџе Павелић као архетип иширанина: личности, хетерономија и механизми идеолошкој насиља</i>	35
Алексиос П. Панагопулос, <i>Дефиниција казне у закону и криза јравној идентитету: “Nullum crimen, nulla poena sine lege”</i>	49
Јасмина М. Ахметагић, <i>Појам личности и феномен религиозности на примеру „Оца Сергија“ А. Н. Толстоја</i>	67

ЈЕЗИК И КЊИЖЕВНОСТ

Наташа М. Сарафова, <i>Ауторов естетски одјек и сенка насиља: лик Оскара Вајлда у одразу јројатонисте романа Слика Доријана Греја</i>	83
Али Калил, <i>Беневоленства: како образовање доприноси националном исцељењу у време кризе</i>	99
Ана М. Мумовић, <i>Православна духовност и/или етика и естетика јријиха о Светојољу (Прилој ишумачењу јоезије и јоејике Александра Десјовића)</i>	113
Ивана М. Раловић, <i>Хандке као оледало историјских (не)јрилика</i>	131
Соња Р. Шљивић, <i>Уста пуна земље: о јраницама сојства и јрујости</i>	149
Тамара М. Љујић, <i>Личности као бојно јоље: инјернализација лојора у драмама Ђорђа Лебовића</i>	171
Зорана З. Ђупић, <i>„Космет – чувари и сејсионисти“ – јранице језичкој и идентитетској јристјуа јрујоме у делу Двадесет српских подела Душана Ковачевића</i>	187

- Урош З. Ђурковић, Промени ти наслов, Аларм и Свакодневно
убијање живота: *ѝрилоѝ проучавању савремене срѝске
ѝоезије на Косову и Меѝохији* 203
- Јована С. Јовановић, Дијалекѝолошка исѝраживања
као оѝледало иденѝиѝеѝа – Синѝаксичка проучавања
доњосиѝничких ѝовора 219
- Маша Љ. Петровић, Насилничке личности као ѝавни јунаци
*ѝрозних осѝварења у Антологији српске прозе
Косова и Метохије 1945–2000* 239

ПРАВО И ПОЛИТИКОЛОГИЈА

- Срђан М. Перишић, Биоѝолиѝичко друшѝво конѝроле
и ѝосѝиндивидуа 257
- Предраг Д. Павлићевић, Геоѝолиѝика и лидерсѝво 273
- Ратомир Д. Антоновић, Светослав П. Мишев,
*Лични ауѝориѝеѝ лидера као извор силе у ѝолиѝици
и међународним односима* 289
- Божидар Л. Форца, Субјекѝивне слабосѝи лидера као
објекѝиван ѝроблем следбеника и уѝрављања оѝанизацијом 305
- Али Салехи Кахризсанги, Данијел М. Пановић, Личносѝ верскоѝ
и ѝолиѝичкоѝ вође у исламској револуцији 1979. ѝодине 323
- Драгана М. Ђорић, Растислав М. Стојсављевић,
*Срѝски иденѝиѝеѝ на Косову и Меѝохији
– између ѝеоѝрафских и ѝравних закониѝосѝи* 339
- Марина Д. Мијатовић, Иденѝиѝеѝ и насиље: личности жене
на Косову и Меѝохији у савременом друшѝву 355
- Александра Љ. Митровић, Очување колекѝивноѝ сећања
*и однос друшѝва ѝрема башѝини – кулѝура, исѝорија
и иденѝиѝеѝ срѝскоѝ народа на Косову и Меѝохији* 373
- Војислав С. Тодоровић, Слободан Љ. Петровић,
Ратко Љ. Љубојевић, Косово и Меѝохија између иденѝиѝеѝа
*и ѝеоѝолиѝике: од НАТО аѝресије до савремених медијских
и ѝолиѝичких нараѝива* 387
- Кристина Д. Дуканац, Подсѝицање исламисѝичкоѝ
*ексѝремизма код ѝојединачноѝ и колекѝивноѝ иденѝиѝеѝа
у Рейублици Србији у 21. веку, ѝосебан осврѝ на ѝросѝор
Косова и Меѝохије* 409

Драган В. Живаљевић, Виолета Д. Вукчевић, <i>Очување личној идентитетској у мултикултуралној средини Косова и Метохије</i>	429
Стефан Н. Анђелковић, <i>Национализам као политичка стратегија: формирање идентитетској Срба и Албанаца на Косову и Метохији</i>	447
Мирослава М. Глигорић, <i>Одржање националној идентитетској код српској становништва иселаваној са Косова и Метохије</i>	471
Марко М. Миловић, <i>Експликација кривичној законика на Косову и Метохији – преседање на преторима пројекторима</i>	487
Мирослав Д. Стевановић, <i>Континентално радовање у функцији подривања одбрамбеној кавитетској Србије на Косову и Метохији</i>	503
Слободан Љ. Петровић, Момчило Д. Јокић, <i>Појединац у времену медијске манипулације: политички и правни изазови савременој светској</i>	519
Александра М. Мирковић Јанковић, Петар М. Матић <i>Личност бренда и бренд личности у процесу брендиранија државе и националној идентитетској</i>	535
Јелена В. Радовић Стојановић, Невена Љ. Гаврић, Александра Ј. Шумић, <i>Улога православној у очувању српској националној идентитетској на Косову и Метохији</i>	557
Данијел Батиста, <i>Идентитетској и личности у политичком политичком дискурсу: између америчкој хегемоније и говора мржње</i>	575

ИСТОРИЈА

Војћех С. Шчепањски, Ђорђе С. Камберелић (1853–1937) <i>– нека размислијања о улози сведочанства појединца о судбини Срба у старој Србији осамдесетих година XIX века</i> ...	591
Милош Д. Тимотијевић, <i>Извештаји Политике о злочинима над Србима у Косовском вилајету током 1912. године до почетка Првој балканској рати</i>	613
Драгана Ј. Јањић, Горан М. Јанићијевић, <i>Матријолошки етнос српској народа на основу примера из XX столећа из визуре евангелија Атанасија Јевитића</i>	631

Росица Жечкова Ангелова, <i>Личности и борба Власаки Манова (1891–?) за национални идентитети</i>	653
Драгољуб Г. Мандић, <i>Интелектуалац у борби за грађанска и национална права. Студија случаја личности академика Димирија Бојдановића</i>	669
Слободан Ђ. Продић, Вања С. Продић, <i>Карактеристике личности диктатора кроз осврт на дело Артура Кронфелда</i>	691

ФИЛОЗОФИЈА, КУЛТУРА, СОЦИОЛОГИЈА

Љубиша Р. Митровић, Дуња З. Величковић, <i>О моћи и немоћи савремене науке у односењу мултикомплексној човековој идентитету</i>	711
Марио Н. Калик, <i>Шелерова концепција личности као критика модерне Западне цивилизације</i>	731
Боривоје В. Балтезаровић, <i>Личности и технологија у контексту трансхуманизма: мултидисциплинарни приступ савременим изазовима и перспективама индивидуалној идентитету</i>	753
Соња Т. Кузманчев-Станојевић, <i>Идентитети у неолибералном контексту: индивидуално такмичење насупрот колективној солидарности</i>	769
Оља М. Арсенијевић, Ненад Н. Перић, <i>Личности вође у српском пословном свету на Косову и Метохији од доба Немањића до савремених ИТ предузетника</i>	785
Ана З. Јевтовић, Никола Н. Дојчиновић, <i>Насиље и политичка моћ у добу синтетичких идентитета – „косовизација“ српске културне баштине</i>	803

CONTENT

INTRODUCTORY SPEECH	15–18
---------------------------	-------

PLENARY SESSION

Dragan M. Simeunović, <i>The Kosovo Myth as a Part and Guardian of Serbian Spiritual Identity</i>	21
Gideon M. Greif, Nikola A. Marković, <i>Ante Pavelić as a Tyrannical Archetype: Personality, Heteronomy, and the Mechanisms of Ideological Violence</i>	35
Alexios P. Panagopoulos, <i>The Definition of Penalty in Law and the Crisis of Legal Identity: “Nullum Crimen, Nulla Poena Sine lege”</i>	49
Jasmina M. Ahmetagić, <i>The Concept of Personality and the Phenomenon of Religiosity in the Example of “Father Sergius” by L. N. Tolstoy</i>	67

LANGUAGE AND LITERATURE

Natasha M. Sarafova, <i>The Author’s Aesthetic Echo and the Shadow of Violence: Oscar Wilde’s Persona Mirrored in the Protagonist of The Picture of Dorian Gray</i>	83
Ali Khalil, <i>A Benevolent Force: How Education Brings National Healing During Crises</i>	99
Ana M. Mumović, <i>Orthodox Spirituality and/or the Ethics and Aesthetics of the Svetopolje Triptych (A Contribution to the Interpretation of the Poetry and Poetics of Aleksandar Despotović)</i>	113
Ivana M. Ralović, <i>Handke as a Mirror of Historical (Mis)conditions</i>	131
Sonja R. Šljivić, <i>Mouth Full of Earth: On the Limitations of Self and Otherness</i>	149
Tamara M. Ljujić, <i>Personality as a Battlefield: Internalization of the Camp in the Plays of Đorđe Lebović</i>	171

Zorana Z. Ćupić, <i>“Kosmet – Guardians and Secessionists” – The Limits of Linguistic and Identity-Based Approaches to the Other in Dušan Kovačević’s Twenty Serbian Divisions</i>	187
Uroš Z. Đurković, <i>Change the Title, Alarm, The Daily Killing of Life: Contribution to the Study of Contemporary Serbian Poetry in Kosovo and Metohija</i>	203
Jovana S. Jovanović, <i>Dialectological Research as Reflection of Identity – Syntactical Studies of Lower Sitnica Languages</i>	219
Maša Lj. Petrović, <i>Violent Personalities as Central Characters in Prose Works from the Anthology of Serbian Prose of Kosovo and Metohija (1945–2000)</i>	239

LAW AND POLITICAL SCIENCE

Srđan M. Perišić, <i>Biopolitical Society of Control and Postindividual</i>	257
Predrag D. Pavličević, <i>Geopolitic and Leadership</i>	273
Ratomir D. Antonović, Svetoslav P. Mišev, <i>Personal Authority of Leaders as a Source of Power in Politics and International Relations</i>	289
Božidar L. Forca, <i>Subjective Weaknesses of Leaders as an Objective Problem of Followers and Organizational Management</i>	305
Ali Salehi Kahrizsangi, Danijel M. Panović, <i>The Personality of a Religious and Political Leader in the Islamic Revolution of 1979</i>	323
Dragana M. Ćorić, Rastislav M. Stojsavljević, <i>Serbian Identity Between Geographical and Legal Framework</i>	339
Marina D. Mijatović, <i>Identity and Violence: The Personality of Women in Kosovo and Metohija in Contemporary Society</i>	355
Aleksandra Lj. Mitrović, <i>Heritage and Preserving Collective Memory of Kosovo and Metohija</i>	373
Vojislav S. Todorović, Slobodan Lj. Petrović, Ratko Lj. Ljubojević, <i>Kosovo and Metohija Between Identity and Geopolitics: From NATO Aggression to Contemporary Media and Political Narratives</i>	387
Kristina D. Dukanac, <i>Islamist Extremism and Its Influence on Individual and Collective Identity in 21st-Century Serbia: A Case Study of Kosovo and Metohija</i>	409

Dragan V. Živaljević, Violeta D. Vukčević, <i>Preserving Personal Identity in the Multicultural Environment of Kosovo and Metohija</i>	429
Stefan N. Anđelković, <i>Nationalism as a Political Strategy: Forming the Identity of Serbs and Albanians in Kosovo and Metohija</i>	447
Miroslava M. Gligorić, <i>Maintenance of National Identity Among the Serbian Population Displaced from Kosovo and Metohija</i>	471
Marko M. Milović, <i>The Existence of the Criminal Code in Kosovo and Metohija – A Precedent in the Territory of the Protectorate</i>	487
Miroslav D. Stevanović, <i>Cognitive Warfare in Function of Undermining Defence Capacity of Serbia in Kosovo and Metohija</i>	503
Slobodan Lj. Petrović, Momčilo D. Jokić, <i>The Individual in the Time of Media Manipulation: Political and Legal Challenges of the Modern World</i>	519
Aleksandra M. Mirović Janković, Petar M. Matić, <i>Brand Personality and Personality Brand in the Process of State and National Identity Branding</i>	535
Jelena V. Radović Stojanović, Nevena Lj. Gavrić, Aleksandra J. Šumić, <i>The Role of the Census in Preserving Serbian National Identity in Kosovo and Metohija</i>	557
Daniele Battista, <i>Identity and Personality in Digital Political Discourse: Between Algorithmic Heteronomy and Hate Speech</i>	575

HISTORY

Wojciech S. Szczepański, <i>Djordje S. Kamperelić (1853–1937) – Some Thoughts on the Role of an Individual's Testimony About the Fate of the Serbs in Old Serbia in the 1880s</i>	591
Miloš D. Timotijević, <i>Reports Published by the Newspaper Politika on Crimes Committed Against Serbs in the Kosovo Vilayet in 1912, Prior to the Outbreak of the First Balkan War</i>	613
Dragana J. Janjić, Goran M. Janićijević, <i>The Martyrological Ethos of the Serbian People Based on Examples from the 20th Century from the Viewpoint of Bishop Atanasije Jevtić</i>	631
Rositsa Zhechkova Angelova, <i>The Personality and Struggle of Vlasaki Manov (1891–?) for National Identity</i>	653

Dragoljub G. Mandić, <i>Intellectual in the Fight For Civil and National Rights. Case Study of Personality of Academic Dimitrije Bogdanović</i>	669
Slobodan Đ. Prodić, Vanja S. Prodić, <i>Personality Traits of a Dictator Through a Glimpse on a Work of Arthur Kronfeld</i>	691

PHILOSOPHY, CULTURE, SOCIOLOGY

Ljubiša R. Mitrović, Dunja Z. Veličković, <i>On the Power and Weakness of Modern Science in Determining Multicomplex Human Identity</i> ...	711
Mario N. Kalik, <i>Scheler's Conception of Personality as a Critique of Modern Western Civilization</i>	731
Borivoje V. Baltezarević, <i>Personality and Technology in the Context of Transhumanism: A Multidisciplinary Approach to Contemporary Challenges and Perspectives of Individual Identity</i>	753
Sonja T. Kuzmančev-Stanojević, <i>Identity in a Neoliberal Context: Individual Competition Versus Collective Solidarity</i>	769
Olja M. Arsenijević, Nenad N. Perić, <i>The Personality of a Leader in the Serbian Business World in Kosovo and Metohija from the Nemanjić Dynasty to Modern IT Entrepreneurs</i>	785
Ana Z. Jevtović, Nikola N. Dojčinović, <i>Violence and Political Power in the Age of Synthetic Identities – the “Kosovization” of Serbian Cultural Heritage</i>	803

УВОДНА РЕЧ

Поштовани учесници међународног научног скупа „Личност у савременом свету – идентитет, хетерономија и насиље – случај Косово и Метохија“, уважени домаћини, драги гости, част ми је и задовољство да вас у име једног од организатора, Института за српску културу Приштина – Лепосавић, поздравим и захвалим на томе што ћете својим учешћем, знањем и идејама обогатити садржај овог скупа и што ће резултати Ваших истраживања из различитих научних дисциплина у великој мери допринети квалитету зборника. Нашим суорганизаторима, Академији за националну безбедност из Београда и Кримском федералном Универзитету Вернадски из Симферопоља, изражавамо захвалност и на вишегодишњој сарадњи и подршци у идејама и пројектима на којима Институт ради.

Посебну захвалност дугујемо Министарству науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије, под чијим покровитељством се овај скуп и организује. Затим, нашим пленарним предавачима, потом учесницима из Руске федерације, Израела, Америке, Ирана, Аустрије, Грчке, Пољске, Италије, Бугарске и Македоније, који су свој научни реноме одавно потврдили изван граница земаља из којих долазе. Такође, захваљујем нашим домаћинима који су нам љубазно уступили просторије својих институција – Општини Краљево и градоначелнику др Предрагу Терзићу, као и Народном музеју Краљево у чијем ће се изложбеном простору организовати једна од сесија скупа.

Чињеница да се рад овог научног скупа, организован према области истраживања у четири сесије, не одвија по природном току ствари – у просторијама нашег Института у Лепосавићу, односно Приштини, у којој је Институт радио од оснивања 1987. године до изгона 1999, а од тада до данас успешно одолева искушењима која се тичу његовог опстанка, сведочи о томе да категорије које данас научно истражујемо – насиље, хетерономија и идентитет, нису само предмет теоријске анализе и уопштавања, већ су, нажалост, конструкти наше егзистенције, те да се у дијалектици и међусобном прожимању у две равни – научној и животној, најцелисходније откривају и њени феноменолошки принципи и постулати.

У свету у коме се све аутентично, самосвојно и личносно стигматизује и подвргава општим тенденцијама унификације и типизације, али и свеопште дехуманизације, Личност се појављује као последњи бедем одбране Човека и човечанства, односно његових универзалних вредности које су на мети савременог глобалистичког варварства. Међутим, када говоримо о српском становништву на простору Косова и Метохије, оно,

осим тога, пролази и кроз другу врсту историјске стихије већ деценијама уназад, егзистенцијално угрожено и изложено масовном расељавању, али и посебној врсти културоцида, против којег се научним радом, посвећеношћу у проучавању духовне и материјалне културе Косова и Метохије већ четири деценије успешно боримо.

Не губећи из вида да се интензитет усложњавања актуелних друштвених збивања на Косову и Метохији из дана у дан само повећава, чиме су у великој мери отежани ионако тешки услови за рад и опстанак нашег Института, ипак с поносом истичем чињеницу да од оснивања, пре скоро четири деценије, ова научна институција никада није имала снажнији научни кадар из различитих области друштвених и хуманистичких наука, нити је издавачка делатност била продуктивнија и квалитетнија. У Институту данас ради скоро шездесет истраживача, како у највишим научним звањима, тако и у редовима младих истраживача, углавном стипендиста Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

Оправдавајући уверење да су доследност и марљивост, ентузијазам и посвећеност предуслови за научне резултате, Институт за српску културу Приштина – Лепосавић већ деценијама, континуирано, објављује научни часопис *Башџина*, са препознатљивим знаком на корицама – Призренским четворојевањем, једним од најстаријих сачуваних илустрованих средњовековних рукописа.

Као сведоцима времена и догађаја на Косову и Метохији, на коме је, осим непрекидног таласа насиља на свим нивоима – од животног до културног и историјског, али и као научним и културним делатницима којима по иманенцији припада задатак проучавања српске културне баштине, дато нам је да управо то аутентично, самосвојно и личносно препознамо и на тај начин се одупиремо ревизији историје која је на снази и која прети да остави несагледиве последице по културну историју српског народа.

Отуда и ова два знака, два знамења наше уметности која смо, више суштински, а мање формално уткали и у пропратни материјал данашњег научног скупа – Косовски вез и слика на корицама фасцикле која је пред вама – „Освећено Косово“ Паје Јовановића из 1913. године, афирмишу идеју нашег Института о подједнаком значају неговања естетског и етичког принципа; идеју да без Лепоте и Мудрости нема Истине, односно да сваки естетски чин мора да има своје морално утемељење; да нас наша духовна и научна делатност преображавају и чине бољим, у искреном уверењу да нешто од тог чина делује и на свет око нас.

Др Марија Јефтимијевић Михајловић
в. д. директора Института
за српску културу Приштина – Лепосавић

У Краљеву,
5. јуна 2025. године

INTRODUCTORY SPEECH

Dear participants of the international scientific conference “A Person in the Modern World – Identity, Heteronomy, and Violence – the Kosovo and Metohija Case”, esteemed hosts and guests, it is my honor and pleasure to welcome you on behalf of one of the organizers, the Institute for Serbian Culture Prishtina – Leposavic, and to thank you for enriching the content of this conference with your participation, knowledge, and ideas, as well as for greatly contributing to the quality of the proceedings with the results of your research from various scientific disciplines. We would also like to express deep gratitude to our co-organizers, the Academy of National Security from Belgrade and the Vernadsky Crimean Federal University from Simferopol, for many years of cooperation and support in the projects and initiatives carried out by our Institute.

Special thanks are also due to the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia, under whose auspices this conference is being held. We are also grateful to our plenary speakers and to the participants from the Russian Federation, Israel, the United States, Iran, Austria, Greece, Poland, Italy, Bulgaria, and North Macedonia, who have long confirmed their scientific reputation beyond the borders of their home countries. Finally, I would like to thank our hosts for making the premises of their institutions available for this event – the Municipality of Kraljevo and its mayor, Dr. Predrag Terzić, as well as the National Museum of Kraljevo, where one of the conference sessions will be held.

The fact that this conference, organized into four sessions according to research fields, is not being held in the natural setting of our Institute in Leposavic or Prishtina (where it operated from its foundation in 1987 until its forced exile in 1999) but elsewhere, and that the Institute has successfully resisted numerous challenges to its survival since then, speaks volumes. It confirms that the categories we are examining today – violence, heteronomy, and identity – are not merely subjects of theoretical analysis and generalization, but, unfortunately, represent constructs of our very existence. Moreover, it is in the dialectic and mutual interpenetration on two levels – scientific and lived experience – that their phenomenological principles and postulates are most effectively revealed.

In a world where all that is authentic, unique, and personal is stigmatized and subjected to the general tendencies of unification, standardization, as well as universal dehumanization, the *Personality* emerges as the final bastion defending *Man and humanity* and their universal values, which are targeted by the

contemporary globalist barbarism. However, when we speak about the Serbian population in Kosovo and Metohija, we must emphasize that it has endured an entirely different kind of historical turbulence for decades, existentially threatened and exposed not only to mass displacement, but also to a particular form of cultural genocide, against which we have been successfully fighting for over four decades through scientific work and our long-standing dedication to the study of the spiritual and material culture of Kosovo and Metohija.

Without losing sight of the fact that the intensity and complexity of current social developments in Kosovo and Metohija are increasing day by day, significantly complicating the already difficult conditions for the work and survival of our Institute, I nevertheless proudly emphasize that since its founding nearly four decades ago, this scientific institution has never had a stronger team of scholars from various fields of social and humanistic sciences, nor has its publishing activity ever been more productive and of higher quality. Today, the Institute employs nearly sixty researchers, including those holding the highest academic titles as well as young researchers, mostly scholarship holders of the Ministry of Science, Technological Development and Innovation of the Republic of Serbia.

Justifying the belief that consistency, diligence, enthusiasm, and dedication are prerequisites for achieving scientific results, the Institute for Serbian Culture Prishtina – Leposavic, has, for decades, continuously published the scientific journal *Baština*, with a recognizable symbol on its cover – the Prizren Gospel, one of the oldest preserved illustrated medieval manuscripts.

As witnesses of the time and events in Kosovo and Metohija, where continuous violence is present on all levels, from everyday life to the cultural and historical spheres – and as scientific and cultural workers entrusted by their very nature with the task of studying Serbian cultural heritage, it is our responsibility to recognize that which is authentic, unique, and personal, and in doing so, to resist the ongoing revision of history that threatens to leave unforeseeable consequences for the cultural history of the Serbian people.

Hence these two symbols, two emblems of our art, which we have incorporated into the accompanying material for today's conference, more in essence than in form – the Kosovo embroidery and the image on the cover of the folder before you – *Consecrated Kosovo* by Paja Jovanović (1913), affirm the Institute's idea of the equal importance of cultivating both aesthetic and ethical principles; the idea that without Beauty and Wisdom there can be no Truth, and that every aesthetic act must have a moral foundation; the idea that our spiritual and scientific activities transform us and make us better, sincerely convinced that such acts affect the world around us.

Dr. Marija Jeftimijević Mihajlović
Acting Director of the Institute
for Serbian Culture Prishtina – Leposavic

In Kraljevo, 5 June 2025

УДК 316.356.4(=163.41)
316.356.4(=18)
323.1(=163.41)
323.1(=18)

Оригинални научни рад

*Стефан Н. АНЂЕЛКОВИЋ**

Институт за српску културу Приштина – Лепосавић

НАЦИОНАЛИЗАМ КАО ПОЛИТИЧКА СТРАТЕГИЈА: ФОРМИРАЊЕ ИДЕНТИТЕТА СРБА И АЛБАНАЦА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ**

Апстракт: Тема овог рада је истраживање улоге национализма као политичке стратегије у формирању идентитета Срба и Албанаца на Косову и Метохији. У раду ће бити анализирано како су национализам и политички дискурси коришћени као средства за изградњу и дефинисање етничких и националних идентитета, као и за оправдање територијалних и политичких циљева у контексту распада Југославије и рата на Косову и Метохији. Посебан акценат биће стављен на процес формирања идентитета Срба, који су у националистичком дискурсу настојали да одрже своје присуство на Косову и Метохији као саставном делу Србије. Истовремено, анализираће се и националистички процеси који су обликовали идентитет Албанаца, са посебним освртом на њихове политичке циљеве и тежње ка тзв. „независности“ Кососва и Метохије. Отуда, треба дати одговор на питање: „Како је национализам као политичка стратегија утицао на формирање идентитета Срба и Албанаца на Косову и Метохији?“ Хипотезе које прате ово питање гласе: 1) Национализам је био кључни фактор у очувању колективног идентитета Срба на Косову и Метохији, који су одржали своје историјско и културно присуство на овом подручју; 2) Албански национализам је у великој мери допринео стварању идентитета који је оправдавао тежњу ка тзв. „независности и одвајању од Србије“; 3) Национализам је и даље утицао на политичке и социјалне процесе на Косову и Метохији, настављајући да обележава односе између Срба и Албанаца. Формирање идентитета Срба и Албанаца на Косову и Метохији и даље обликује политичке и социјалне догађаје у региону, дубоке етничке и политичке поделе проистичу из ових процеса, и утичу на савремене односе, због чега настављају да обликују међународне преговоре и представљају изазов за будућност региона.

Кључне речи: Национализам, политичка стратегија, Косово и Метохија, идентитет, Срби и Албанци, политички дискурс, етничке поделе.

* Истраживач-приправник, ORCID 0009-0001-4659-8808, stefan.andjelkovic0123@gmail.com

** Рад је написан у оквиру научноистраживачког рада НИО по Уговору склопљеним са Министарством науке, технолошког развоја и иновација РС број 451-03-136/2025-03 од 27. 1. 2025. године.

УВОД

Косово и Метохија, аутономна покрајина Републике Србије, заузима централно место у историјском, културном и духовном идентитету српског народа. Од доба средњовековне српске државе до савремених политичких изазова, овај простор је био симбол српске историјске самобитности и државног континуитета. Упркос бројним историјским променама и притисцима, Косово и Метохија су остали неутуђиви део Србије, у правном, историјском и националном смислу, као и у колективној свести српског народа.

Национализам представља један од најмоћнијих политичких и друштвених покретача у модерној историји. Његова улога у формирању, јачању и очувању колективних идентитета нарочито долази до изражаја у вишенационалним, кризним и постконфликтним просторима. Косово и Метохија, као историјски и политички осетљив регион, представљају парадигматичан пример где су национализам и националистички дискурси постали кључни инструменти у процесима самоидентификације, политичке мобилизације и оправдавања територијалних и идеолошких захтева.

Почев од 90-их година прошлог века, у контексту распада СФРЈ и ескалације међуетничких сукоба, национализам се на Косову и Метохији јавља као доминантна политичка стратегија међу различитим актерима. Док је српска страна настојала да кроз националистички дискурс очува територијални интегритет Србије, заштити српско становништво и културно наслеђе, албански политички актери су ослањајући се на сопствени национализам, конструисали засебан етнички и политички идентитет усмерен ка сецесији и једностраном проглашењу тзв. „независности“ Косова.

Актуелност ове теме огледа се у чињеници да национализам и даље снажно утиче на политичке процесе, социјалне односе и преговоре у вези са Косовом и Метохијом. Разумевање начина на који је национализам коришћен као средство изградње идентитета доприноси бољем схватању не само прошлости, већ и савремених изазова у региону.

Циљ овог рада је да испита улогу национализма као политичке стратегије у процесу формирања и трансформације националног идентитета Срба и Албанаца на Косову и Метохији. Истраживање се заснива на анализи политичких дискурса, медијских наратива и историјског контекста, уз осврт на начин на који су ови процеси обликовали међуетничке односе и утицали на политичку стабилност региона. Рад полази од следећег истраживачког питања: *Како је национализам као политичка стратегија утицао на формирање идентитета Срба и Албанаца на Косову и Метохији?* У складу с тим, разматрају се три основне хипотезе: да је српски национализам био одговор на угроженост националног идентитета и територијалног интегритета; да је албански национализам служио као средство за артикулацију сепаратистичких стремљења и ревизију историјских и правних чињеница; и да национализам и данас утиче на политичке и друштвене токове у јужној српској покрајини.

ТЕОРИЈСКИ ОКВИР

Национализам представља један од централних концепата у проучавању политике идентитета, друштвене мобилизације и етничких конфликта. У свом најширем смислу, национализам се дефинише као идеологија која тежи стварању, очувању и афирмацији политичке заједнице засноване на заједничкој етничкој, културној, историјској или територијалној припадности, о чему говоре Смит, Гелнер, Андерсон у својим текстовима о национализму (Smith 2001, Gellner 1983, Anderson 1983). Према Ернесту Гелнеру, „национализам је политички принцип према коме политичка национална јединица треба да се поклапа са националном јединицом, односно да национално и политичко јединство буде конгруентно; национализам као осећање, или као покрет најбоље се може дефинисати у смислу овог принципа; националистичко осећање је осећај беса изазван кршењем принципа или осећај задовољства изазван његовим испуњењем; отуда, националистички покрет је покрет који покреће осећања ове врсте“ (Gellner 1983: 1).

Дакле, веома је важно да се подударају границе политичке и етничке природе, како би Гелнерова дефиниција имала тежину, јер се често дешава да се принцип национализма угрожава тако што не постоји „подударност“, и зато се не може са сигурношћу рећи „да је нека држава у потпуности национална“ (Ранђеловић 2024: 92–93). Поред овога, Гелнер покушава „укратко дефинисање национализма“ да би се створила кристално јасна слика, па би „национализам представљао теорију политичког легитимитета, која захтева да етничке границе не пресецају политичке, а посебно да етничке границе у датој држави, контигентност која је већ формално искључена принципом у његовој општој формулацији, не треба да одваја носиоце власти од осталих“ (Gellner 1983: 1). Уколико бисмо говорили о некој „корисној доктрини“, о „добрим аргументима“ национализма, можемо издвојити смањење унутрашњих напетости унутар држава, очување културне разноликости, плуралистички међународни политички систем и други (Исто: 1–2).

Међутим, кроз историју национализам није био „тако слатко разуман“, јер је често био злоупотребљаван и у супротности са цивилизацијским вредностима, услед људске слабости и ирационалне симетричности (Исто: 2). Зато, Гелнер сматра да се не могу сви национализми испунити, не могу довести до задовољства и унутрашњег мира у исто време и сваком случају (Исто: 2).

На основу анализе Гелнерових теоријских поставки, може се закључити да национализам представља сложен и двосмислен феномен, да је истовремено покретач политичке кохезије и друштвеног устројства, али и потенцијални извор конфликта, подела и политичке нестабилности (Исто: 1–5). Његова суштина лежи у тежњи да се политичке границе покlope са националним, али управо ту настају највећи изазови у вишенационалним срединама, где такво поклапање ретко постоји без отпора или сукоба (Исто: 1–5).

Гелнерова критичка перспектива указује да национализам није универзално применљив, нити равномерно остварив феномен, док у неким случајевима може допринети политичкој стабилности и културном очувању, у другим се претвара у инструмент искључивости, манипулације и деструкције (Исто: 2–3). У том контексту, неопходно је разумети национализам не као апсолутну вредност, већ као политичку стратегију чије последице зависе од историјског, културног и друштвеног контекста у коме делује (Исто: 2).

Што се тиче типологије национализма, односно које све врсте национализовања постоје, Гелнер наглашава утицај комбинације различитих кључних фактора на стварање модерног друштва (Исто: 88), те сматра да су централна друштва „неизбежно централизована“, и да је први фактор ове типологије несумњиво моћ, која „ствара лабаву, али ипак корисну разлику између носилаца моћи и осталих, контраст који генерише различите типове национализовања“ (Исто: 88–89).

Други битни елемент је приступ образовању или одрживој модерној високој култури, где се ова два облика третирају еквивалентно, и овај појам, Гелнер дефинише као „комплекс вештина који човека чини способним да заузме већину уобичајених позиција у савременом друштву и који га чини способним да плива у оваквом културном медију“ (Исто: 89–90). Такође, оно што аутор наводи кроз своје дело јесу и бројни други фактори попут индустријализације, јер је национализам производ исте; затим, писана култура и комуникација, као ширење заједничке културне матрице; потом, рад политичке организације, стварање одређене политичке инфраструктуре кроз институције; и економска мобилност којој је потребна заједничка културна основа, где национализам обликује појединце у функционалну целину (Исто: 89–93).

На основу Гелнерове анализе, може се закључити да национализам није спонтани израз етничке припадности, већ резултат сложене интеракције моћи, образовања, индустријализације и културне хомогенизације у контексту настанка модерне државе; управо та комбинација друштвених и институционалних фактора обликује различите типове национализма, који одражавају конкретне историјске и политичке околности у којима настају (Исто: 89–93).

Ернест Гелнер не нуди строг систематски преглед типова национализма као неки други теоретичари, попут Смита и Хобсбаума, али у делу *Nations and Nationalism* он имплицитно указује на различите типове национализовања у зависности од односа према држави, моћи и културној хомогенизацији. Типови национализовања који проистичу из његовог приступа су: *државо-створни или доминантни национализам* – национализам већ постојеће државе која кроз институције и образовни систем покушава да асимилује различите групе у јединствени национални корпус (пример: Француска након Француске револуције, где је централна власт покушала да кроз школски систем створи унификовану културу и језик); *национализам нижих слојева или реактивни национализам* – јавља се код културних или етничких група

које немају државу, али настоје да је створе као одговор на маргинализацију (пример: Албански национализам на Косову и Метохији, који је настао као реакција на „дживљену политичку и културну доминацију српске државе“); *интегративни национализам* – тежи културној хомогенизацији ради функционалности у модерном индустријском друштву (пример: Чешки национализам у Хабзбуршкој монархији, где је културна елита покушала да обнови и модернизује чешки језик и идентитет); и *мултинационални или империјални национализам* – који настоји да повеже више народа у један политички и културни оквир, што је често извор конфликта (пример: Југословенски пројекат у доба Краљевине или СФРЈ, где се покушавала изградити наднационална заједница) (Исто: 97–109).

У контексту овог рада, не треба занемарити и допринос Ерика Хобсбаума, који је од посебног значаја због свог приступа национализму као историјски и политички конструисаној појави, а не као природном или искључиво етничком феномену. У делу *Nations and Nationalism since 1780*, Хобсбаум објашњава како се многе праксе које се представљају као древне у ствари конструишу у модерно доба, ради стварања осећаја заједничке историје, културе и идентитета (Hobsbawm 1990: 91–96).

Овај концепт је посебно примењив на Косову и Метохији, јер и српски и албански национални наративи користе историјске симболе, митове и догађаје као што су Косовска битка (1389) или Призренска лига (1878) као основе за легитимизацију националних тежњи. У духу Хобсбаумове анализе, може се тврдити да су се и српски и албански национализми користили као политички алат, Срби у циљу очувања државног суверенитета и историјског континуитета, а Албанци у функцији изградње засебног националног идентитета и потврде захтева за тзв. „независношћу“ Косова.

Хобсбаумова перспектива омогућава да се критички сагледа улога симбола, обреда и историјских интерпретација у процесу националне мобилизације, посебно у кризним, вишенационалним подручјима као што је Косово и Метохија. У том смислу, његов приступ пружа алат за разумевање како национализам делује као стратегија конструкције идентитета и легитимизације политичких пројеката.

Када је реч о национализму, немогуће је заобићи радове теоретичара Ентонија Смита, где његов етносимболистички приступ представља важну допуну анализи формирања националног идентитета Срба и Албанаца на Косову и Метохији. У својим делима *The Ethnic Origins of Nations* и *National Identity*, Смит тврди да модерне нације нису само производ политичких или економских процеса, већ се у великој мери ослањају на предмодерне етничке заједнице, заједничке митове, културна сећања, симболе и осећај припадности историјској територији (Smith 1988: 21–30, 52–63, Smith 1991: 15–29).

У контексту овог рада, Смитов етносимболизам је изузетно релевантан јер објашњава зашто, у нашем случају, Косово и Метохија имају централно место у српском националном идентитету. Косовски завет, као митски и историјски симбол жртвовања у име вишег моралног и националног циља,

представља управо оно што Смит назива *митом о настанку заједнице* (Smith 1986: 57–66). Овај мит није само историјски наратив, већ средство колективног самоидентификовања и трајне мобилизације у политичком и културном дискурсу (Исто). Слично томе, и у албанском национализму постоје снажни етносимболички елементи који се везују за територију Косова и Метохије, као што су сећања на отпор против османске и српске власти, митологизација Призренске лиге и идеја „Велике Албаније.“

Смитов приступ помаже да се разуме зашто се политичке тежње често темеље на дубоким историјским и симболичким елементима, што додатно објашњава трајност и интензитет конфликта на Косову и Метохији. Он показује да национализам није само пројекција будућности, већ и селективно тумачење прошлости које обликује садашњи идентитет.

Миша Глени у својој књизи *The Balkans: Nationalism, War and the Great Powers*, пружа изузетно важан историјски преглед развоја национализма на Балкану, што овај извор чини драгоценим за емпиријско повезивање теоријских концепата са конкретним догађајима на простору Косова и Метохије (Glenny 2000).

Глени анализира начин на који је национализам на Балкану био обликован утицајем великих сила, распадом империја, колапсом Југославије и етничким конфликтима. Он посебно указује на то како је национализам често у комбинацији са историјским митовима и страхом од „Друге стране“, постао механизам мобилизације становништва и легитимисања политичких циљева, где у случају Косова и Метохије, Глени детаљно описује улогу српског и албанског национализма у ескалацији тензија 80-их и 90-их година прошлог века, укључујући политичку реторику, медијске манипулације и улогу историјске симболике (Исто: 662–670).

Гленијев приступ омогућава увид у сложеност национализма као динамичног процеса који се одвија у конкретним геополитичким и друштвеним околностима. У том смислу, његово дело је идеално за повезивање теорија аутора попут Ернеста Гелнера, Ентонија Смита и Ерика Хобсбаума са реалним примерима политичког деловања и идентитетских конфликта на Косову и Метохији. Глени наглашава да је балкански национализам често инструментализован од стране елита и да је подложен екстерним утицајима, што додатно објашњава нестабилност и дуготрајност конфликта (Исто).

Бенедикт Андерсон у свом капиталном делу *Imagined Communities*, представља тезу да је нација „замишљена политичка заједница, замишљена као и суштински ограничена и суверена“; он под тим подразумева да припадници једне нације, иако се никада неће сви лично упознати, себе доживљавају као део исте заједнице (Anderson 1983: 6). Кључни појмови којима се та заједница „осмишљава“ јесу језик, штампа, образовање и институције, који формирају заједнички простор значења, вредности и симбола (Исто: 44).

У контексту Косова и Метохије, овај концепт је изузетно релевантан. И Срби и Албанци су кроз националне наративе, медије, уџбенике и институције замишљали овај простор као централни део сопственог колективног

идентитета. За Србе, Косово представља симбол историјског страдања и духовног центра, често означаван и као „српски Јерусалим“. За Албанце, пак, оно постаје симбол борбе за политичку еманципацију и територијалну аутономију. Андерсонов концепт помаже да разумемо како национални идентитети нису „природно дати“, већ се активно граде и одржавају, како борба за Косово у суштини представља борбу за симболички простор унутар тих замишљених заједница.

Мило Ломпар, у својој студији *Дух самојорицања*, пружа дубоко аналитичку и критичку рефлексију о стању српске националне свести, при чему централно место заузима питање идентитета, у нашем случају на Косову и Метохији, као кључној тачки културног и историјског самопоимања (Ломпар 2018: 331). Иако дело није написано као класична студија о национализму, Ломпар преко културне критике разобличава механизме кроз које се у српској интелектуалној и политичкој елити усталио образац самопорицања, односно дистанцирања од властитог националног наслеђа.

Питање Косова у његовом тумачењу није само питање територије, већ симболичка осовина српског културног идентитета. Ломпар сматра да је однос према Косову показатељ односа према српском историјском искуству у целини, те да је напуштање тог симболичког простора једнако напуштању самог себе; он указује на дисконтинуитет у преносу националне свести и наметање западноцентричних матрица, што утиче на слабљење колективне самосвести (Исто).

Ломпаров приступ је посебно релевантан у контексту истраживања идентитета, јер проблематизује унутрашње узроке кризе националне идеје, а не само спољне политичке факторе. Ово дело је стога вредан извор за разумевање културних и идејних основа национализма и улоге Космета у српском идентитетском оквиру.

У овом раду, национализам се не посматра искључиво као идеологија, већ пре свега као политичка стратегија и средство мобилизације, легитимисања циљева и обликовања колективног идентитета. У конфликтним срединама попут Косова и Метохије, он функционише као механизам за цртање граница између „нас“ и „њих“, често кроз инструментализацију историје, културе и религије. И српски и албански национализми конструишу идентитете ослањајући се на митове, симболе и наративе о страдању и правди, при чему Косово за једне представља духовно и државно средиште, а за друге симбол борбе за независност.

Национализам се у овом контексту јавља као динамични и практични политички алат, како за мобилизацију тако и за одбрану или проширење територијалних и идентитетских захтева. На основу теоријског оквира Смита, Гелнера, Андерсона, прихватајући национализам као стратегију која користи културне и симболичке ресурсе ради политичке артикулације, рад указује на то да је национални идентитет пре конструкција него дата категорија, подложна историјским контекстима, друштвеним околностима и интересима политичких актера.

ИСТОРИЈСКИ КОНТЕКСТ

У овом поглављу, које се односи на историјски контекст Косова и Метохије, важно је израдити дубљу анализу историјских догађаја који су обликовали односе Срба и Албанаца, као и да се истакне значај овог простора у српском националном наративу. Поред тога, потребно је размотрити политичке промене за време постојања Југославије, као и почетак конфликта који су довели до каснијих етничких напетости и рата.

Косово и Метохија, подручје које је вековима било политички, историјски и социјално контекстуализовано, не означава само „географски простор“, већ је одувек представљало „колевку српске историје, културе и идентитета, чиме заузима централно место у српској колективној свести, посебно од Косовског боја 1389. године, када постаје симбол борбе за слободу и опстанак српског народа, где манастири и светиње на овим просторима сведоче о дубоким, културним и духовним коренима“ (Анђелковић 2025: 442). На тај начин, пратећи историјски контекст простора Косова и Метохије као „темеља националног мита о борби за идентитет и слободу, симбола храбрости, хероизма и жртвовања, и извора инспирације за будуће генерације, такве темеље, поставио је Косовски бој“ (Исто: 443). На основу овога, можемо закључити да је „један такав догађај ушао у широке народне кругове, који је запамћен тако живо и непосредно, чиме је народ добро усекао у памет Косово“ (Ђоровић 2011: 253–255 и Анђелковић 2025: 444).

Односи Срба и Албанаца на Косову и Метохији кроз историју били су под утицајем различитих политичких, економских, религијских и социјалних фактора. Ови односи били су подложни дубоким променама услед освајања, смењивања власти и демографских промена. Током векова, Косово је било и духовни и политички центар за Србе, али и простор на којем су се укрштали различити етнички и верски идентитети, што је оставило дубоке трагове на каснији развој конфликта. Управо због тога, Косово представља парадигму балканских етничких односа, истовремено прожето сарадњом и сукобима.

Посебно је значајан утицај спољнополитичких фактора, као што су османлијско наслеђе, интереси великих сила и распад југословенске државе, који су интензивирали тензије између две заједнице. Како истичу српски историчари Момчило Павловић и Предраг Ј. Марковић, Косово се мора посматрати као простор на којем се преплићу историја, политика, стварност, мит, заборав и сећање, па је такав простор „вишеслојно историјски“, што чини овај регион посебно осетљивим у сваком покушају политичког или друштвеног решења (Павловић ; Марковић 2008: 1–5).

У средњем веку, Косово је заузимало централно место у политичком и духовном животу српске средњовековне државе. Током владавине династије Немањића, овај простор је постао средиште српске православне цркве, културе и уметности. Изградња Пећке патријаршије, Дечана и Грачанице

представљала је не само верске и културне пројекте, већ и стварање симбола српске државности. Како истиче историчар Сима Ђирковић, „оно што су људи мислили, веровали, говорили, део је њихове социјалне реалности и ми то не смемо одбацити и онда када из наше перспективе знамо да не одговара подацима из извора“ (Ђирковић 1990: 113 ; Чоловић 2016: 11).

Косовска битка (1389) чији је исход у историјском смислу нерешен, у колективном српском сећању добија митолошке димензије. Она се трансформише у симбол жртвовања, херојства и божанске правде. Косовски мит, као централни елемент српског националног идентитета, развијао се кроз векове, обликујући колективну свест и културни модел у којем је Косово место есхатолошке и историјске драме српског народа. Овај мит је постао основа за националну мобилизацију и идентитетску саморефлексију, посебно у временима политичких и друштвених криза.

За време владавине Османског царства долази до демографских и друштвених промена, односно када је Косово 1455. године постало део Османског царства, дошло је до дубоких промена у друштвеном и демографском саставу овог региона, када је османлијска власт увела нови систем владавине који је на неки начин „фаворизовао“ Албанце (Богдановић 1986: 145). Постоје подаци да је под османлијским властима дошло до значајне албанизације Косова, јер је османлијско царство подстицало Албанце да приме исламску вероисповест и преузму власт у многим областима (Аврамов 2008: 112–115).

У том периоду, Албанци су добили већа права у односу на Србе, који су били православни хришћани (Богдановић 1986: VI). Косово је постало важан део Османског царства, али и место у којем су се албански политички и етнички идентитети почели јасније обликовати (Исто). Током османлијске владавине, Албанци су почели да се насељавају и у друге делове Балкана, што је допринело расту њиховог политичког и економског утицаја (Исто).

Када се ради о демографским променама, важно је напоменути да је косовски регион током османлијске владавине био дом масовне муслиманске популације, која је допринела превазилажењу традиционалних српских упоришта на овом простору (Батаковић 1992: 58–60). Паралелно, хришћански Срби су се осећали као маргинализовани, што је довело до економских и социјалних тензија (Malcolm 1998: 40–45).

Значајну улогу у очувању српског идентитета на Косову и Метохији током османске владавине одиграла је црква. Манастири су постали не само верски, већ и културни и образовни центри, који су чували писменост, традицију и националну свест српског народа. Како истиче академик Радован Самарџић, „црква је у средњем веку створила темеље српске културе, а у временима ропства сачувала народно памћење и етничко језгро“ (Самарџић 1993: 88). Пећка патријаршија, обновљена 1557. године, представљала је институционални оквир очувања српске духовности унутар исламизоване царевине.

Сажето разумевање даје Димитрије Богдановић у свом капиталном делу *Књиџа о Косову*, где указује да је у време османлијске владавине дошло до постепене трансформације структуре становништва и социјалне

хијерархије, при чему су Срби, као хришћани, потиснути у друштвену и политичку маргину, док су исламизовани Албанци постепено добијали повластице, те он каже:

Промене у етничкој структури Косова нису биле резултат природног тока, већ последица дуготрајног притиска, миграција и систематског фаворизовања муслиманског становништва (Богдановић 1986: 145).

Крајем 19. и почетком 20. века, Косово постаје централна тачка у процесима модерне националне мобилизације на Балкану. Након повлачења Османског царства и Балканских ратова (1912–1913), Косово улази у састав Краљевине Србије, а касније и Краљевине СХС. Овај период означава почетак систематског укључивања покрајине у нову српску државу, али и растући отпор дела албанског становништва који је све више развијао своју националну свест. Историчар Милорад Екмечић истиче у свом делу *Стиварање Југославије 1790–1918*, да је османска владавина довела до разних национализма, који нису били копије западних модела, већ одговор на такву владавину и тежња ка политичкој еманципацији (Екмечић 1989: 1–2). У том смислу, албански национализам се обликовао као реакција на интеграцију Косова у српску државу, док је српски национализам тежио консолидацији „историјских и духовних територија“.

Ови паралелни и често супротстављени национални наративи, српски као државотворни и историјски, и албански као ослободилачки и еманципаторски, формирају основу за касније етнополитичке напетости које ће кулминирати током југословенске кризе крајем 20. века.

Након Другог светског рата, Косово улази у састав социјалистичке Југославије као аутономна покрајина унутар Народне Републике Србије (Анђелковић 2024: 349). Иако је формално остало унутар Србије, нова комунистичка власт је, као део шире политике решавања националног питања, посебно у мултиетничким подручјима, настојала да Албанцима на Косову пружи већу политичку и културну аутономију. Овај процес је постепено добијао на замаха, посебно након смрти Јосипа Броза Тита.

Кључна прекретница наступила је доношењем Устава СФРЈ 1974. године, којим Косово добија изузетно широку аутономију, знатно већу него што је било предвиђено Уставом из 1963. године (Анђелковић 2024: 353–354). Овим уставом, Косово је добило сопствену скупштину, извршно веће, уставни суд, право на сопствену полицију, али и представништво у Савезном председништву Југославије, чиме се статус косова практично приближио оном републичком. Тиме се Србија нашла „у парадоксалној ситуацији“ уставно-политичке структуре, јер је била подељена унутар сопствених граница, чиме је Косово добило институције које су дистанциране од централних власти.

Оваква уставна решења довела су до тога да је Србија изгубила контролу над значајним делом своје територије, и постала тзв. „Србија без покрајина“,

док су покрајинске власти на Косову, које су биле под доминацијом албанског политичког кадра, све више су спроводиле политику која је фаворизовала албански етнички идентитет, често на штету српске популације (Kristian 2003: 18; Анђелковић 2024: 353). Стварањем аутономије дозволила се изградња посебног политичког субјективитета албанске националне заједнице, са сепаратистичким тежњама и дискриминацијом над српским становништвом.

Услед тога, током 80-их година прошлог века, долази до све учесталијих напетости између Срба и Албанаца на Косову, до нарушавања међусобних односа, нарочито након Уставних промена или амандмана на Устав СР Србије 1989. године и доношењем новог Устава Србије 1990. године, када је „остварена доминација српске националне заједнице, доводећи до преваленције једне националне политике над другом“ (Анђелковић 2024: 346). Срби су се све више осећали угрожено и маргинализовано, што је довело до бројних петиција, жалби и масовног исељавања. Истовремено, код дела албанске елите јачале су идеје о праву на самосталност, па чак и на уједињење са Албанијом.

Током 90-их година прошлог века, Косово постаје жариште дубоке политичке кризе и етничких тензија. Након укидања аутономије 1989. године и доношења новог Устава Србије 1990. године, албанско руководство у покрајини формира паралелне институције, као и тзв. „Републику Косово“ (1991), проглашену једнострано и без међународног признања, сем од стране Албаније. Косовски Албанци бојкотују званичне институције Србије, а отпор добија облик ненасилне кампање под вођством Ибрахима Ругове.

Средином 90-их година долази до радикализације, формирањем Ослободилачке војске Косова (ОВК), која започиње оружане нападе на српску полицију и војску. Одговор српских безбедносних снага доводи до ескалације насиља. Сукоб кулминира у периоду 1998–1999. године у отворени оружани сукоб између српских снага и ОВК, што доводи до хуманитарне кризе.

Након неуспешних преговора у Рамбујеу и оптужби за репресију над албанским становништвом, НАТО покреће бомбардовање СРЈ 24. марта 1999. године, без одобрења Савета безбедности УН. Немилосрдно бомбардовање трајало је 78 дана до 10. јуна, и завршило се потписивањем Кумановског споразума, повлачењем српских снага са Косова и доласком мисије УН (UNMIK) и међународних снага (KFOR) 1999. године.

Временски период након окончања бомбардовања обележава привремена управа Уједињених нација. Док се Косово формално налази под суверенитетом СРЈ (касније Србије), у пракси функционише као посебна политичка јединица. Срби на Косову су у том периоду изложени нападима, протеривању, уништавају се културни споменици, посебно током мартовског погрома 2004. године (Министарство културе Владе Републике Србије 2004: 49–69).

Након снажне подршке западних савезника, косовски Албанци једнострано проглашавају независност 17. фебруара 2008. године (B92 2008).

Србија оспорава ту одлуку као противну међународном праву, што потврђује и њен континуирани став у Уједињеним нацијама. Иако су САД и већина чланица ЕУ признале Косово, значајан број држава, укључујући Русију, Кину, Индију, Бразил, није признао Косово као независну републику (Канцеларија за КиМ 2025).

Од 2008. године до данас, воде се политички преговори између Београда и Приштине, уз посредовање ЕУ, познати и као Бриселски дијалог, који су од 2011. године усмерени су на нормализацију односа. Србија инсистира на очувању суверенитета, док Приштина настоји да постигне пун међународни легитимитет. Истовремено, положај Срба на Косову и даље је нестабилан, посебно у јужној покрајини. Север Косова, са већинским српским становништвом, остаје посебно осетљива тачка, предмет спорова, али у последње време и подручје нарушавања елементарних људских права.

Стога, Косово и Метохија у 21. веку остају један од најосетљивијих и најспорнијих региона на Балкану, где се историјски наративи, етничке тензије и геополитички интереси укрштају, а питање статуса и даље представља један од кључних изазова у српској унутрашњој и спољној политици.

НАЦИОНАЛИЗАМ И ИДЕНТИТЕТ СРБА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Иако је већ речено, то не значи да не треба поновити суштински важну ствар, да је Косово темељ српског националног идентитета. Косово представља срж историјског, верског и културног идентитета српског народа, те се не своди само на географски простор (Анђелковић 2025: 442). За Србе, овај простор није само територија, већ духовно и симболичко средиште народа. Косовска битка и њена интерпретација у народном памћењу, књижевности и цркви уобличиле су снажан наратив који је током векова постао неотуђиви део српског националног бића. Овај косовски мит, заснован на идеји жртвовања за „небеско царство“, постао је један од темељних механизма очувања идентитета током османске владавине, али и у каснијим кризним периодима.

Важну улогу у креирању идентитета Срба имала је и црква, због чега „манастири остају живи сведоци историје, културе и духа, и заузимају круцијалну улогу у очувању националног идентитета и верских уверења“ (Исто: 445). У том смислу, Косово је више од симбола страдања, оно је и симбол континуитета, отпора и духовног препознавања једне заједнице у историјским недаћама.

Оно што осликава српски идентитет, оно што се прожима и нераскидиво веже је историјско и митско. Српски национални идентитет на Косову грађен је у споју историјског искуства и митског сећања. Док је реалност обележена дугим периодом потчињености, дискриминације и исељавања, митска димензија је омогућила трансценденцију тих историјских пораза у победу духовне трајности. Сима Ђирковић упозорава да се

не сме игнорисати онај део прошлости који народ памти, јер митови, мада понекад и ирационални, представљају саставни део колективног идентитета (Ђирковић 1990: 113).

Српске светиње, Дечани, Грачаница и Пећка патријаршија били су не само места верског живота, већ и културни центри који су чували писменост, традицију и језик. У време османске власти, црква је играла кључну улогу у очувању националног континуитета, о чему говори Сима Ђирковић у свом делу *Срби у средњем веку* (Ђирковић 1995). Српски идентитет на Косову није се формирао само као резултат политичке воље, већ и као културни и духовни феномен.

Током 20. века, а посебно након Другог светског рата, српски национализам на Косову јавља се као реакција на демографске и политичке промене које су довеле до маргинализације српске популације. Устав СФРЈ из 1974. године омогућио је Косову широку аутономију, што је резултирало институционалном доминацијом албанске већине у органима, где су Албанци чинили 60,2 процената, а Срби 29,5 становништва (Ристановић 2018: 137 у Анђелковић 2024: 352). Тиме је фактичка власт била у рукама република и покрајина, а не федерације, што је тада било несвакидашња појава да „федерални устав умањује федералне ингеренције“ (Svirčević 2011: 149; Анђелковић 2024: 353). Следствено томе, национализам није само идеологија, већ и средство самозаштите и политичке артикулације. У случају Косова, српски национализам је почео да преузима и мобилизациону функцију, настојећи да одговори на демографски, културни и политички притисак, чиме национализам можемо окарактерисати као облик отпора и мобилизације.

Простор Косова је током векова добио снажну симболичку вредност у српском националном наративу. Кључне тачке српске духовности, као што су Газиместан, манастири, места историјских бојева, обликују такозвану „културну топографију“. У кризним периодима, ови симболи добијају нову улогу, чиме они постају места политичке мобилизације. Како указује Предраг Палавестра, национализам на Косову није пука политичка реакција, већ механизам одбране културног и духовног континуитета у условима нарушених права и неповерења (Palavestra 1991: 20–47; Илић 2010: 20–21).

Национализам, иако често оспораван, у овом контексту остаје средство самоафирмације и одбране, али не нужно у агресивном, већ у одрживом и културном облику. Упркос свим притисцима, српски народ на Косову и Метохији не престаје да себе доживљава као чуваре једног важног историјског простора и носиоце културне баштине од општенационалног значаја.

Када је реч о улози образовних и културних институција након 1999. године, она је веома значајна, јер школство и културне институције на српском језику, као што су школе, факултети, домови културе и манастири остају кључна места у којима се одржава српски идентитет. Оне делују унутар система Републике Србије, што омогућава очување националног програма, језика и историјске свести код нових генерација.

Српска заједница на Косову дели снажно искуство колективне трауме, посебно након 1999. године и мартовског погрома 2004. године, што је додатно учврстило осећај припадности и националну свест у функцији преживљавања. У таквим условима, национализам се не појављује само као политичка реторика или идеолошка платформа, већ постаје облик егзистенцијалне одбране и начин очувања колективног памћења. Он служи као механизам самоидентификације, али и као средство отпора према искуствима дискриминације, несигурности и изолације. Идентификација са националним наративом у таквом контексту добија дубљу, животну димензију, јер повезује појединца са заједницом и историјском борбом за опстанак.

Интервенција и присуство међународних институција на Косову након 1999. године, попут УНМИК-а, КФОР-а, ЕУЛЕКС-а и других, значајно су утицали на трансформацију друштвеног и политичког простора у којем се српски идентитет обликује. Стране снаге, формално посвећене изградњи мултиетничког друштва и владавине права, настојале су да кроз институционалну интеграцију српску заједницу укључе у тзв. „нови поредак Косова“. Са становишта међународне заједнице, тај процес је често представљена као корак ка нормализацији живота, остваривању грађанских права и унапређењу безбедности и економског развоја.

Међутим, из перспективе великог дела српског становништва, овај процес се често доживљава као инструментализовани притисак на напуштање традиционалног националног идентитета и прихватање новог, „детнизованог“ политичког и културног оквира, који занемарује историјску и симболичку улогу Косова у српској свести. Многи Срби на Косову у томе виде покушај потискивања сопствене културне и верске посебности у име наметнутог мултиетничког концепта који се, у пракси, често не реализује на правичан и равноправан начин.

Ова ситуација производи дубоку унутрашњу фрагментацију унутар српске заједнице, између оних који, ради социјалне сигурности или практичних разлога, прихватају сарадњу са косовским институцијама, и оних који то виде као издају националног интереса. Та подела има далекосежне последице по јединство заједнице, политичко представљање, али и по осећај припадности и поверење у будућност. У таквом контексту, идентитет постаје нестабилан и подложен конфликту између културног наслеђа и политичке реалности.

Више од 230.000 расељених Срба са Косова и Метохије током јуна 1999. године, и неколико хиљада у мартовском погрому 2004. године, упркос физичком удаљавању, настављају да негују снажан симболички, културни и емоционални однос према завичају (РТС 2021). За многе расељене породице, Косово није само изгубљени дом, већ и темељни део идентитета који се преноси кроз генерације. Ова повезаност често се манифестује кроз колективна сећања, приче унутар породица, обележавања верских празника и дана страдања, као и организовање заједничких литургија, ходочашћа и културних манифестација у част косовских светиња и историје (Исто).

Расељена популација негује специфичну „културу сећања“, у којој Косово заузима централно место као изгубљена, али и даље духовно присутна територија. У том смислу, расељени Срби често делују као носиоци и чувари колективне меморије о животу пре конфликта, о заједници, црквама, обичајима и свакодневици која је насилно прекинута. Ова меморија не само да одржава идентитет у расејању, већ и утиче на обликовање националне политике и јавног мњења у централној Србији.

Осим културног значаја, расељена популација има и важну политичку улогу. Њихов глас у јавном дискурсу о Косову често делује као глас колективне савести, подсетник на страдање, неправду и потребу за повратком. Они учествују у бројним иницијативама, трибинама, петицијама и протестима, захтевајући институционалну подршку за повратак, обнову кућа и гаранцију безбедности. У јавном простору, њихово сведочење служи као стална опомена да питање Косова није завршено, те да постоји заједница која жели да се врати и поново успостави свој живот на том простору.

Расељени Срби тако постају симбол континуитета, али и отпора, њихово битисање Косова не значи и одустајање од тог простора. Напротив, управо они често најгласније инсистирају на очувању културне и духовне везе са Косовом и Метохијом, чиме доприносе очувању националног идентитета у ширем, метаисторијском и културолошком смислу, те се често означавају „као чувари Косова и Метохије“ (Sputnik 2017).

Идентитет Срба на Косову и Метохији огледало је ширих питања српског националног бића, од дубоко укорењеног односа према историји и миту, преко начина на који се српски народ институционално организује, до начина на који се одвија савремено политичко, културно и друштвено деловање. Косово је, дакле, више од територијалног спора, оно представља симболички простор у коме се прожимају сви слојеви српског колективног идентитета, историјски, духовни, културни и политички.

Посматрано кроз теоријски оквир конструктивистичког национализма, који је поставио Андерсон, и нацију схвата као „замишљену заједницу“, Косово делује као централна осовина око које се конструише наратив српске националне кохезије (Anderson 1983). Та кохезија се не темељи искључиво на етничком пореклу, већ пре свега на заједничком искуству историјске меморије, страдања и митологизоване прошлости, што Ерик Хобсбаум назива „измишљеном традицијом“ (Hobsbawm 1990). У овом случају, Косовски мит функционише као кључни симбол који повезује верски, културни и политички идентитет.

Верски, културни и политички идентитети сржно су повезани са Косовским митом, али и са стварним, историјским искуствима, страдањима, исељавањима, отпору, очувању вере и културе. За српски народ, Косово није само место историјске битке, већ и простор где се у континуитету уобличавао национални карактер, у црквама, манастирима, породичним сећањима и праву на повратак, зато је „питање Косова и Метохије круцијално питање, односно демократско, религијско, културно, државно и егзистенцијално

питање српског народа и његове будућности“ (Ћосић 2004: 5; Анђелковић 2025: 445). То је простор који симболизује не само страдање, већ и духовну победу, истрајност и наду, отуда Косово није маргинална тема унутар српског друштва, већ централна тачка саморазумевања нације.

Узимајући у обзир теоријску перспективу Ђнтонија Смита, који наглашава важност етно-симболичког наслеђа у одржању националног идентитета, може се разумети зашто Косово игра тако централну улогу у српском колективном наративу. Наслеђени симболи, митови и историјске територије служе као темељи нације која се доживљава као континуирана кроз време, упркос политичким преображајима. Идентитет на Косову није статична, већ динамична форма отпора и опстанка у условима сталне претње.

У савременом контексту, овај идентитет је све више изложен притисцима. Политика коју спроводи актуелна власт привремених институција у Приштини, предвођена Аљбином Куртијем, усмерена је ка систематском гашењу српских институција од којих егзистенцијално зависи српски народ на Косову и Метохији, чиме су угрожена њихова основна људска права (Euronews 2025). Србима се укидају механизми кроз које су деценијама чували свој културни и административни континуитет. Укидањем српских институција, ограничавањем употребе српског језика у званичној комуникацији и уклањањем симбола српске државности, заправо се врши притисак не само на политичко присуство Срба, већ и на њихов опстанак као заједнице.

Национализам у овом контексту није само политичка реторика или идеологија, већ се јавља као форма егзистенцијалне одбране и заједничког памћења. Он функционише као механизам очувања колективног идентитета у условима повећане угрожености и кризе. Код српске заједнице на Косову, национализам постаје начин преживљавања у средини која све више угрожава њихову самобитност и права на постојање, културни опстанак и институционално деловање. Ово схватање национализма као одбране омогућава боље разумевање дубине и интензитета отпора према политичким и социјалним притисцима.

Тиме Косово постаје не само простор политичког спора, већ и зона у којој је сам идентитет српског народа изложен покушају потирања. Србима се ускраћују не само право на очување идентитета, већ и укидају основни услови за живот. У таквим условима, Косово се у свести српског народа све више профилише као морално-идентитетски оквир отпора, али и као парадигма борбе за основна људска права, права на језик, културу, веру, али и на живот.

Питање Косова се не доживљава само као политичка дилема или дипломатски изазов, већ као егзистенцијални и морални проблем. Свако решење које би значило трајно одрицање од тог простора у колективној свести се не перципира као политички компромис, већ као губитак смисла, као симболичка ампутација дела националне душе.

Истовремено, идентификација са Косовом као симболом не значи једноставно носталгију за прошлошћу, већ и активни елемент националне мобилизације у садашњости, кроз образовни систем, медије, уметност,

културне институције и политичку реторику. Косово је присутно и у јавним наративима, и у личним сведочанствима, и у колективним вредностима. Оно представља везу између генерација, између прошлости и будућности, али оно је и подсетник на цену опстанка.

Управо зато Косово остаје не само геополитички спор, већ и морално-идентитетско питање без преседана у савременој историји српског народа. Значењски обим Косова не може бити сведено само на параметре међународног права или реалполитике, Косово је питање духовног континуитета, историјске правде и националне самосвести. Као такво, оно и даље представља једну од централних тачака српског идентитетског наратива и трајно одређује начин на који Срби виде себе у времену и простору.

НАЦИОНАЛИЗАМ И ИДЕНТИТЕТ АЛБАНАЦА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

Национализам представља један од кључних фактора у обликовању колективног идентитета Албанаца на Косову и Метохији. Као и код многих других народа на Балкану, албански национални идентитет дубоко је повезан са историјским искуствима, културом, језиком и традицијом. Историјски гледано, албански национализам почео је да се интензивније развија током 19. века, у периоду распада Османског царства, када су Албанци почели да оснажују своју националну свест као одговор на политичке и територијалне претње (Malcolm 1998: 93).

Формирање Призренске лиге 1878. године представља први организовани облик политичког деловања Албанаца, са циљем очувања територијалног интегритета албанских области и заштите културног идентитета. Веома често се истиче да „овакав вид борбе, идеја Призренске лиге, постаће национално завештање, на коју ће се позивати будући заговарачи „Велике Албаније“ (Храбак 1978: 235–290; Анђелковић 2024: 349). Поменути период означава почетак модерног албанског национализма, који се у каснијим деценијама развијао кроз борбу за признање, отпор према асимилацији и афирмацију националне посебности.

Према Миранди Викерс (*Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*), албански национализам у раном 20. веку био је делимично у сенци великих регионалних и међународних сила, али је остао константа у политичком и културном саморазумевању (Vickers 1999: 42–56). У периоду југословенске државе, посебно у другој половини 20. века, албански национализам на Косову пролази кроз сложене трансформације. Иако је након Устава из 1974. године Косову омогућена широка аутономија, што је допринело институционалном јачању албанског идентитета, политичке тензије нису престале, јер се национализам испољавао у захтевима за већом политичком самосталношћу, заштитом језичких и културних права, а касније и у облику отвореног покрета за независност (Анђелковић 2024: 353–354).

Након Уставних промена 1989. и 1990. године, за време режима Слободана Милошевића, албанска заједница организује паралелне институције, школе, медије, политичке структуре, чиме национални идентитет добија нову димензију, он постаје основа самоорганизације и мирног отпора. Ово је доба у којем се развија концепт „паралелног друштва“, у којем национализам постаје егзистенцијална категорија, а не само политички програм (Mertus 1999: 1–2).

Током и након оружаног конфликта 1998–1999. године, албански национализам добија снажни постконфликтни импулс. Једнострано проглашење тзв. „независности“ Косова 2008. године, означава врхунац деценијске борбе за самоопредељење, али не доводи до релативизације националног наратива. Напротив, у политичком животу Косова, национализам остаје снажно присутан, често као инструмент мобилизације и легитимизације власти. Политичке партије као што су Демократска партија Косова (ПДК) и Самоопредељење (ВВ) користе националистичку реторику у циљу одбране територијалног суверенитета и афирмације историјског наратива о праву на независност (Bieber 2018: 1–7).

У савременом контексту, албански национализам на Косову карактерише снажна симболичка компонента. Идентитетна основа обухвата језик као централни симбол националности, културне традиције, али и митологизоване историјске личности као што је Скендербег. За Албанце, фигура Скендербега функционише као мост између историјског памћења и савремене борбе за државност, слободу и политички легитимитет (Nixon 2004: 421–438). Иако ислам представља религију већинског албанског становништва на Косову, религија није доминантни фактор националне самосвести.

Међународна заједница је играла значајну улогу у институционализацији косовске независности, али и у креирању мултиетничког друштва, што представља један од главних изазова за доминантно етнички дефинисан национализам. Косово данас стоји на раскршћу између етничког и грађанског модела идентитета.

Уз то, национализам Албанаца може се тумачити и кроз призму „национализма као одговора на искљученост“, што се уклапа у ширу теоријску линију коју развијају аутори као што су Бенедикт Андерсон, који нацију види као „*замисљену заједницу*“, али и теоретичари постколонијалних и периферних национализма (Anderson 1983). Албански национализам се појављује као реакција на историјско искључивање, прво унутар Османског царства, потом у оквиру Југославије, и коначно у односу на српску државну политику. Национализам постаје не само политички програм, већ и начин да се обезбеди видљивост, признање и контрола над сопственом судбином.

Отуда, албански национализам на Косову делује као колективни одговор на дуготрајну маргинализацију, што га чини и инструментом за политичку мобилизацију и симболичку консолидацију идентитета. Он није једнодимензионални феномен, већ слојевита појава која обједињује културне елементе, политичке амбиције и историјску нарацију у јединствену националну парадигму.

Укратко, национализам код Албанаца на Косову и Метохији представља вишеслојан и историјски укоренењен феномен, који обједињује културну баштину, политичку борбу и идентитетску мобилизацију. Он није само реакција на конкретне историјске догађаје, већ и трајна компонента колективне свести и конструкције политичке стварности унутар једног етнички сложеног и историјски конфликтног простора.

ПОСЛЕДИЦЕ НАЦИОНАЛИСТИЧКЕ ПОЛИТИКЕ

Последице националистичке политике на Косову и Метохији дубоке су, вишеслојне и дуготрајне, како унутар албанске, тако и српске заједнице. Национализам, који је у различитим периодима имао улогу мобилизационог механизма, обрасца самоодбране или борбе за националну еманципацију, временом је постао доминантни политички дискурс који утиче на све аспекте друштва, од међуетничких односа, преко политичке културе, до идентитетских стратегија.

У српској заједници, национализам се афирмисао као одговор на перцепцију историјске и актуелне угрожености, што је довело до формирања снажног одбрамбеног идентитета. Последично српска заједница континуирано се повлачи у институционалну и симболичку изолацију, посебно, посебно након 1999. године и једностраног проглашења тзв. „независности“ Косова 2008. године. Српска заједница, суочена са притисцима, губитком институција и силазном квантитавном променом у демографској структури, све више се ослања на симболичку и културну репродукцију идентитета. Национализам у овом случају не представља експанзионистичку политику, већ облик егзистенцијалне борбе за очување идентитета, вере и права на присуство.

Са друге стране, у албанској заједници национализам је еволуирао од политике културног отпора у време Југославије, преко покрета за независност, до савременог етноцентричног политичког система који се тешко отвара ка идеји мултиетничности. Последице тога огледају се у маргинализацији мањина, укључујући Србе, и у стварању етнички хомогеног јавног простора. Упркос међународним напорима за изградњу грађанске, мултиетничке демократије, етнички национализам остаје доминантан оквир за разумевање политичких и друштвених процеса на Косову.

Једна од кључних последица овакве политике јесте перманентна дестабилизација међуетничких односа. Неповећење, страх и историјске трауме одржавају атмосферу замрзнутог конфликта, у коме свака страна своју историјску нарацију и страдање користи као основу за политичке захтеве. Ово стање онемогућава суштинску нормализацију односа и блокира процесе помирења.

У образовању, култури и медијима, национализам се одржава као основни оквир тумачења друштвене стварности, што резултира генерацијским продубљивањем етничких подела. Школски програми, јавни наративи

и политички говори често негују једностране представе о прошлости, што спречава изградњу заједничког колективног памћења и отежава сваки облик дијалога.

На крају, једна од најозбиљнијих последица описаног процеса јесте дугорочна радикализација политичког простора. Национализам, као једини легитимни језик у јавном дискурсу, искључује алтернативне визије друштва и демократије. Уместо политике компромиса, развија се политика симболичке победе. Ово стање производи хронично затворене политичке елите и спречава друштвени напредак.

Због свега наведеног, национализам као доминантна политичка парадигма на Косову и Метохији оставља последице не само на међуетничке односе, већ и на саме националне заједнице које га негују. Он истовремено делује као средство очувања и као препрека напретку, као оруђе колективне самозаштите, али и као простор у којем се друштва исцрпљују у понављању истих конфликта, без могућности стварне трансформације.

Националистичка политика на Косову и Метохији, нарочито у последњим деценијама, оставила је дубоке последице на српску заједницу. Уместо интеграције, спровођене мере често доводе до изолације и маргинализације. Деловањем привремених институција у Приштини, Албина Куртија, ове тенденције постају видљивије, континуирано се спроводи политика гашења српских институција, покрећу се политички мотивисани судски процеси, а присутно је и све масовније исељавање Срба, због чега се сам дијалог доводи у питање (Канцеларија за КиМ, Вести 2025). Наведене појаве разлог су перманентне угрожености и осећаја несигурности, који произилази из етноцентричне визије друштва у којој је за српску заједницу све мање простора. Последице такве политике додатно продубљују међуетничке тензије и онемогућавају изградњу одрживог мултиетничког друштва.

ЗАКЉУЧАК

Косово и Метохија представљају простор у којем се најјасније огледају дубоки сукоби колективних идентитета и различитих национализма. И за српску и за албанску заједницу, национализам није тек политичка реторика или историјски реликт, већ жива стратегија самоодржања, преживљавања и борбе за легитимитет. Српски национални идентитет везан за Косово дубоко је укореван у историјском памћењу, религијском значењу и културном континуитету. Са друге стране, албански национализам гради свој легитимитет кроз наратив о вековној угрожености, борби за самоопредељење и тзв. „независност“ Косова.

Оба национализма, према у суштини су реактивна и одбрамбена, постају са временом и извор политичке мобилизације, културне репродукције и социјалне кохезије. Међутим, када се национализам институционализује као званична политика, као што је то био случај у периоду Владе Албина

Куртија, последице су далекосежне – гашење српских институција, правна и физичка несигурност, прекрајање историје, политички мотивисани процеси, исељавање Срба и све оно што угрожава опстанак српске заједнице на вековном огњишту (Europeans 2025). Уместо мултиетничког друштва, ствара се простор етничке хомогенизације, што додатно продубљује сукобе.

На теоријском нивоу, овај рад је показао како национализам на Косову и Метохији функционише и као облик политичке артикулације, али и као одраз историјске трауме и егзистенцијалне угрожености. Савремени процеси на терену показују да без превазилажења етничког ексклузивизма и изградње институционалне равноправности, ни српска ни албанска страна неће моћи да изађу из зачараног круга конфликта. Косово остаје простор у којем се питање националног идентитета преплиће са питањем људских права, политичке стабилности и будућности читавог региона.

ЛИТЕРАТУРА

- Аврамов 2008: Смиља Аврамов. *Геноцид у Југославији 1941–1945, 1991–*. Београд: Академија за дипломатију и безбедност.
- Анђелковић 2024: Стефан Н. Анђелковић. „Уставне промене и положај Срба на Косову и Метохији 90-тих година“. *Ми и друђи кроз визуру Косова и Метохије*. Тематски зборник научних радова. Лепосавић: Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, Академија за националну безбедност Београд, књига 2, политикологија, право, социологија и комуникологија, стр. 345–364, УДК 323.1(=163.41)(497.115)“1990/...” 342.7(=163.41)(497.115)“1990/...”
- Анђелковић 2025: Стефан Н. Анђелковић. „Значај Косова и Метохије у политичкој филозофији Добрице Ђосића“. *Персијективне јолијичких наука у савременом друштву III*. Зборник радова. Београд: Институт за политичке студије у Београду, стр. 441–456, УДК 323.1(=861)(497.115)+929 Ђосић Д, DOI: <https://doi.org/10.18485/ppnsd.2025.3.ch19>.
- Богдановић 1986: Димитрије Богдановић. *Књига о Косову*. Београд: САНУ.
- Екмечић 1989: Милорад Екмечић. *Сиварање Југославије 1790–1918*. Београд: Просвета.
- Канцеларија за КиМ 2025: Канцеларија за КиМ, Влада Републике Србије. *Петковић: Новим ујадима у српске институције Куртија јасно савља до знања шћа мисли о дијалоју и ЕУ*. <<https://www.kim.gov.rs/v5831.php>> [19. 5. 2025.]
- Канцеларија за КиМ 2025: Канцеларија за Косово и Метохију, Влада Републике Србије. *Које државе нису признале једносрано јролашену независност Косова?* <<https://www.kim.gov.rs/lat/np101.php>> [20. 5. 2025.]
- Ломпар 2018: Мило Ломпар. *Дух самојорицања*. Београд: Catena Mundi.
- Министарство културе Републике Србије 2004: Министарство културе Републике Србије и Музеј у Приштини (са измештеним седиштем). *Мартиовски јојром на Косову и Метохији*. <<https://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/19988>> [20. 5. 2025.]
- Павловић–Марковић 2008: Момчило Павловић, Предраг Ј. Марковић. *Косово и Метохија: Прошлост, јамћење, сиварност*. Београд: Институт за савремену историју.

- Ранђеловић 2024: Војин Н. Ранђеловић. *Нације и национализам кроз историју у делу Ернеста Гелнера*. Ниш: Универзитет у Нишу, Филозофски факултет, Пешчаник, год. XXII, бр. 25, стр. 91–102.
- Ристановић 2018: Петар Ристановић. *Српска интелектуална елита и косовско мишљење 1974–1989*. Докторска дисертација. Београд: Филозофски факултет, Универзитет у Београду.
- РТС 2021: РТС. *Животи јоврајника на КиМ – мукојрјина борба за ојсјанак, сналажење и јреживљавање*. Аутор: Светлана Вукмировић. <<https://www.rts.rs/vesti/drustvo/4498723/povratnici-kim-kosovo-i-metohija-martovski-pogrom.html>> [22. 5. 2025.]
- Самарџић 1993: Радован Самарџић. *Историја српској народа*. Београд: Српска књижевна задруга, књига II.
- Ђирковић 1990: Сима Ђирковић. „Косовска битка као историјски проблем“. *Косовска бийка у историји и традицији*. Зборник радова. Београд: Историјски институт Сану, свеска 11, стр. 109–118.
- Ђирковић 1995: Сима Ђирковић. *Срби у средњем веку*. Београд: Идеа.
- Ђоровић 2011: Владимир Ђоровић. *Историја Срба*. Ниш: Нова књига.
- Ђосић 2004: Добрица Ђосић. *Косово*. Београд: Новости.
- Храбак 1978: Богумил Храбак. *Први извештаји великих сила о Призренској лии*. Београд: Балканика IX, САНУ.
- Чоловић 2016: Иван Чоловић. *Смрћ на Косову јољу. Историја косовској мишља*. Београд: XX век.
- Anderson 1983: Benedict Anderson. *Imagined Communities*. London: Verso.
- B92 2008: B92. *Kosovo proglasilo nezavisnost*. <https://www.b92.net/o/info/vesti/index?nav_id=285184> [20. 5. 2025.]
- Bataković 1992: Dušan T. Bataković. *The Kosovo Chronicles*. Beograd: Plato.
- Bieber 2018: Florian Bieber. *The Kosovo Conflict and Its Aftermath*. London: Routledge.
- Čolović 2016: Ivan Čolović. *Kosovski mit*. <https://www.yuhistorija.com/serbian/ratovi_91_99_txt01c7.html> [8. 5. 2025]
- Euronews 2025: Euronews. *Zatvoreno oko 35 srpskih institucija na KiM, Petković: Danas je bez posla ostalo 1.100 ljudi*. <<https://www.euronews.rs/srbija/politika/153518/zatvoreno-oko-35-srpskih-institucija-na-kim-petkovic-danas-je-bez-posla-ostalo-1100-ljudi/vest>> [19. 5. 2025.]
- Gellner 1983: Ernest Gellner. *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell.
- Glenny 2000: Misha Glenny. *The Balkans: Nationalism, War & the Great Powers, 1804–1999*. New York: Viking.
- Hobsbawm 1990: E.J. Hobsbawm. *Nations and nationalism since 1780*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ilić 2010: Dejan Ilić. *Od Pigmaliona do Golema*. Beograd: Časopis za književnost i kulturu, i društveno pitanje.
- Kristan 2003: Ivan Kristan. *Stručno mišljenje o ustavnim i pravnim pitanjima u predmetu protiv Slobodana Miloševića*. Hag: ICTY.
- Malcolm 1998: Noel Malcolm. *Kosovo: A Short History*. London: Macmillan.
- Mertus 1999: Julie A. Mertus. *Kosovo: How Myths and Truths Started a War*. Berkeley: University of California Press.
- Nixon 2004: John Nixon. *The figure of Skënderbeg in contemporary Albanian nationalism*. New York: Nations and Nationalism, Vol. 10, Issue 4, pp. 421–438.

- Palavestra 1991: Predrag Palavestra. *Književnost – kritika ideologije*. Beograd: Srpska književna zadruga.
- Smith 1988: Anthony D. Smith. *The Ethnic Origins of Nations*. Padstow: Blackwell.
- Smith 1991: Anthony D. Smith. *National Identity*. London: Penguin Books.
- Sputnik 2017: Sputnik. *Oni su čuvari Kosova i Metohije 1. deo (foto, video)*. Autor: Brankica Ristić. <<https://sputnikportal.rs/20170102/kosovo-srbi-povratnici-osojane-1-1109450572.html>> [22. 5. 2025]
- Svirčević 2011: Miroslav Svirčević. „Aporija Ustava iz 1974“ u B. Knežić, J. Ćirić. *20 godina od razbijanja SFRJ*. Beograd: Institut za uporedno pravo.
- Vickers 1998: Miranda Vickers. *Between Serb and Albanian: A History of Kosovo*. London: Hurst & Company.

Stefan N. ANĐELKOVIĆ

NATIONALISM AS A POLITICAL STRATEGY: FORMING THE IDENTITY OF SERBS AND ALBANIANS IN KOSOVO AND METOHİJA

Summary

The topic of this paper is to explore the role of nationalism as a political strategy in the formation of the identities of Serbs and Albanians in Kosovo and Metohija. The paper will analyze how nationalism and political discourses were used as means to construct and define ethnic and national identities, as well as to justify territorial and political goals in the context of the breakup of Yugoslavia and the war in Kosovo and Metohija. Special emphasis will be placed on the process of forming the identity of Serbs, who in the nationalist discourse sought to maintain their presence in Kosovo and Metohija as an integral part of Serbia. At the same time, the nationalist processes that shaped the identity of Albanians will also be analyzed, with special reference to their political goals and aspirations towards the so-called “independence”. Therefore, the question needs to be answered: “How did nationalism as a political strategy influence the formation of the identity of Serbs and Albanians in Kosovo and Metohija?” The hypotheses that accompany this question are: 1) Nationalism was a key factor in preserving the collective identity of Serbs in Kosovo and Metohija, who maintained their historical and cultural presence in this area; 2) Albanian nationalism greatly contributed to the creation of an identity that justified the aspiration for the so-called “independence and separation from Serbia”; 3) Nationalism continued to influence political and social processes in Kosovo and Metohija, continuing to mark relations between Serbs and Albanians. The formation of the identities of Serbs and Albanians in Kosovo continues to shape political and social events in the region, and deep ethnic and political divisions stem from these processes, influencing contemporary relations, which is why they continue to shape international negotiations and pose a challenge for the future of the region.

Keywords: Nationalism, Political Strategy, Kosovo and Metohija, Identity, Serbs and Albanians, Political Discourse, Ethnic Divisions.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

323.1(=163.41)(497.115)(0.82)

323.1:930.85(497.115)(082)

94(497.115)(082)

316.422(497.115)(082)

ЛИЧНОСТ у савременом свету : идентитет,
хетерономија и насиље : случај Косово и Метохија :
тематски зборник научних радова / [уредили и
приредили Ивана Раловић, Соња Шљивић]. - Приштина
[тј.] Лепосавић : Институт за српску културу ; Београд :
Академија за националну безбедност, ; Симферопол,
Руска Федерација : КФУ В. И. Вернадски, 2025
(Краљево : Graficolog). - 818 стр. : илустр. ; 24 cm

Тираж 150. - Стр. 15-18: Уводна реч / Марија
Јефтимијевић Михајловић. - Напомене и библиографске
референце уз текст. - Библиографија уз сваки рад.
- Summaries.

ISBN 978-86-82736-15-8

а) Српско питање -- Косово и Метохија -- Зборници
б) Национални идентитет -- Културни аспект -- Косово и
Метохија в) Косово и Метохија -- Историја -- Зборници

COBISS.SR-ID 171850249